

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 08.12.20

Fascistisk litteratur

Denne litteraturen (sakprosa og skjønnlitteratur) har mange av de samme egenskapene som fascismen, dvs. den er sterkt nasjonalistisk, anti-demokratisk, voldsdyrkende og/eller militaristisk. Tekstene viser forakt for svakhet og kristen-humanistisk moral. Krigsforherligende bøker oppfattes ofte som fascistiske.

Fascistisk litteratur er ofte skrevet som fascistisk/nazistisk propaganda, eller det er litteratur som leses og verdsettes av fascistere uten at forfatteren nødvendigvis er fascist. Ideologien om “Blod og jordsmonn” (“Blut und Boden”) omfatter fascistiske litterære tendenser og verk (som har blitt kalt “blubo-litteratur”; Demougin 1985 s. 215). Verkene idealiserer ofte bondens liv og fremmer rase-mystikk. Mye av denne litteraturen tilbyr virkelighetsflukt inn i mer harmoniske og “helhetlige” fiksjonsverdener enn det moderne samfunn (Ketelsen 1976 s. 73). Innen “blod og jordsmonn”-litteraturen er agrarvitalisme vanlig, dvs. heroisering av bonden som skaper av liv og nær det ekte og verdifulle i livet.

Fascismen er kamp- og krigsforherligende. Krigen renser livet for alt smått og usselt, den herder mannen til stål og gir livet store dimensjoner, i en kamp på liv og død. Endelig kan mannen kjenne at han lever (og dør, men alt er bedre enn å råtne bort i småborgerlig kjedsomhet). Det farlige liv er herlig. Krigen viser at en person er i stand til å handle, sette sitt liv på spill for en stor sak. Avslutningen på livet skal være storslagent, ikke ynkelig og sutrende. Fordi det ikke finnes noe liv etter døden, ingen kristen himmel, gjelder det å realisere det beste i seg selv i dette livet. Modige mennesker utfordrer skjebnen og tar slagene som de kommer uten å klynke. De sikreste holdepunktene i livet, som det er verdt å dø for, er blodsband, kameratskap, hjem og fedreland (altså en regresjon til det mest primitive: blod, røtter og hjem; “Blut und Boden”). Tendensen er anti-intellektuell, og går i retning verdien av drifter, instinkter, intuisjon, den spontane livsutfoldelse, primitive fornemmelser og dunkle anelser (jamfør Knut Hamsuns 1890-tallsdiktning og franskmannen Henry de Montherlant). Forsiktighet er foraktelig – en bør kaste seg inn i livets farer og muligheter, for enten å lykkes eller gå til grunne. Dette glir over i livsforakt og voldsromantikk. Noen mennesker er utvalgt til å gå seirende ut av de hardeste strider, de er unntaksmennesker som livet har valgt ut til å triumfere, mens de tvilende, feige og svake kun fortjener forakt. De kristne forsakelses- og ydmykhetsidealene oppfattes som en krenkelse av livet.

I prefascistisk litteratur (som noen regner f.eks. Trygve Gulbrandsens *Skogene*-trilogi og Hamsuns *Markens grøde* til) ligger lykken i arbeid med jord og dyr, svette og slit på en gård der generasjoner lever sammen på en tradisjonsrik og “primitiv” måte, med vekt på mennesket som et følelsesvesen snarere enn et fornuftsvesen. Bondens jord er hellig og evig. “Ekte” bønder er skeptiske til tekniske apparater og maskiner, til alt som er nytt og teknologisk. Idealet er det opprinnelige, naturnære, robuste og enkle. Menneskets oppgave er å befrukte jorden, mannens å befrukte kvinnen slik at hun blir mor. Det oversiviliserte, f.eks. teaterkunsten, foraktes – av Hamsun kalt “fiksjonliv på plankene”.

Mye av propagandaen knyttet til bondens liv i Tyskland før og under 2. verdenskrig ble iverksatt av den nazistiske landbruks- og næringsministeren Walther Darré. Han skapte uttrykket “Blut und Boden” om de dype, mystiske båndene mellom det tyske folk og jorda og landet. Darré var anti-modernist og idealiserte bondens liv. Han ga ut bøkene *Bondestanden som livskilde for den nordiske rase* (1928) og *Nyadel fra blod og jordsmonn* (1934).

“Blut-und-Boden”-litteraturen representerer en “antimoderne ideologi” (Ketelsen 1976 s. 76). Bøndenes liv blir beskrevet som det ekte, gode liv, og Bonden framstilles ofte som en nesten mytisk skikkelse. Det enkle livet på landet er en balsam mot industrialismens jag og uro, og bøndene er dessuten ekte germanere som fører videre en historisk arv. Litteratur innen denne tradisjonen i Tyskland før 2. verdenskrig er Friedrich Grieses *Den evige åker* (1930) og *Menneske, lagd av jord* (1933), Emil Strauss’ *Kjempeleketøyet* (1933), Ludwig Tügel’s *Sankt Blehk, eller den store forandringen* (1934), Peter Dörflers *Allgäu*-trilogi (1934–36), Josefa Berens-Totenohls *Fru Magdlene* (1935) og Wilhelm Pleyers *Brødrene Tommahans* (1935). Bonden framstilles som den typiske tysker, med stort mot, alvor, utholdenhet, religiøsitet og æresbevissthet, men han må være årvåken for å bevare disse kvalitetene i den nye tid. Bondens arbeid blir heroisert og glorifisert; han er en slags soldat som nedkjemper jorda og naturen ved å lage med åkermark (Demougin 1985 s. 215). Kvinnene har i likhet med jorda som oppgave å livnære og skape nytt liv. Mye av denne litteraturen kjennetegnes ved “antiindustrialisme, antimodernisme, antiintellektualisme, antimaterialisme, tradisjonalisme [...] provinsialisme [...] antisemittisme” (Ketelsen 1976 s. 33).

Andre forfattere som kan plasseres innen retningen Blod og jordsmonn, er Hermann Eris Busse, Joseph Georg Oberkofler, Karl Heinrich Waggerl, og delvis også Jakob Kneip og Hermann Stehr (Demougin 1985 s. 215).

Den østerrikske forfatteren Arnolt Bronnen viste gjennom skuespillet *Rebeller fra Rhinen* (1925) og romanene *O.S.* (1929) und *Roßbach* (1930) at han sympatiserte med nasjonalsosialistene, men Bronnen fikk problemer under det senere nazistiske styret fordi han var jøde (<http://www.gerhardscheit.net/pdf/Bronnen.pdf>; lesedato 12.12.16).

I Nazi-Tyskland (i likhet med andre diktaturstater) ble noen typer litteratur anerkjent som “statslitteratur” (Ketelsen 1976 s. 80), dvs. godkjent og anbefalt av myndighetene for publisering, mens andre typer litteratur ble forbudt eller nedprioritert.

Andre eksempler på fascistiske verk:

Adolf Hitler: *Min kamp* (1925-26)

Friedrich Griese: *Hvithodene* (1939)

Hanns Johst: *Schlageter* (1933) – et soldatskuespill som forfatteren viet til “Adolf Hitler i kjærlig ærbødighet og evig troskap”; stykket handler om en tysk nasjonalsosialist som ble henrettet av franskmennene i 1923, og skuespillet ble anbefalt som lektyre i tyske skoler (Neuhaus og Ruf 2011 s. 210).

Josef Weinheber: *Blod og stål: Tre oder* (1941) – diktsamling av en østerriksk forfatter som begikk selvmord i 1945

Ernst Zündel: *Døde virkelig seks millioner?* (1974) – benektelse av Holocaust

Fascistisk litteratur har blitt fordømt av ideologiske grunner fordi den er forrående eller hyller rasisme og andre anti-humane ideer. Men den har også blitt avvist fordi mange av tekstene er tradisjonelle og epigoniske, og dermed ikke “ekte diktning”. Andre innvendinger har vært at denne litteraturen fungerer som redskap for bestemte typer politikk, og dermed ikke er ekte diktning (Ketelsen 1976 s. 3).

Blant tyske forfattere som allerede i Weimar-republikkens tid tilhørte den framvoksende nasjonalsosialistiske bevegelsen, var Adolf Bartels, Dietrich Eckart, Hans Grimm, Hanns Johst og Erwin Guido Kolbenheyer (Ketelsen 1976 s. 64). “From 1900 to his death in 1945, Adolf Bartels reigned as the most notorious anti-Semitic literary critic in Germany. Bartels all but single-handedly popularized the radical nationalist and racist view of culture central to Nazi ideology. During the Weimar Republic, Bartels helped transform the fledging Nationalist Socialist movement into the major force in German politics. Throughout his life, representatives of every political persuasion – from Gerhart Hauptmann to Adolf Hitler – recognized his importance and influence even when they questioned his sanity.” (https://books.google.no/books/about/The_Nazis_literary_grandfather.html; lesedato 12.11.15)

I romanen *Folk uten rom* (1926; tysk tittel *Volk ohne Raum*) prøver den tyske forfatteren Hans Grimm å utarbeide et folkelig-nasjonalt ideal. Romantittelen ble brukt som slagord i nazi-propagandaen. *Folk uten rom* hyller den tyske imperialismen. En fattig bondesønn reiser til Sør-Afrika for å slippe unna nøden i Tyskland. Han kommer hjem igjen og propaganderer for kolonisering, men en stein

som en av tilhørerne kaster dreper hovedpersonen. Boka ble en bestselger i Tyskland, til tross for at den er på 1300 sider. Romanens budskap er at Tyskland har blitt et for lite område for det store tyske folk, og det trengs en stor leder (“Führer”) for folk og fedreland. Hovedpersonen Cornelius Friebott, som vi følger i årene 1887-1923, håper blant annet at Tyskland en dag skal bli en stor sjønasjon på linje med England. Etter sin militærtjeneste reiser Friebott til Sør-Afrika, der han oppdager hvor lite respekt tyskere får i utlandet. Han deltar i boerkrigen mot engelskmennene. Senere deltar han i kolonikriger i Afrika. Tysklands tap i 1. verdenskrig og Versailles-freden skildres som en skam og en nasjonal katastrofe. Det må kjempes mot et slikt forfall av europeisk kultur som et kuet tysk folk innebærer. Både under og etter 2. verdenskrig viste Hans Grimm at han stod nazismen nær, både i sine litterære verk og i offentlige uttalelser (Urs Bitterli i <https://www.journal21.ch/hans-grimm-volk-ohne-raum-1926>; lesedato 30.07.18).

“Although Grimm spoke up in this novel for classic colonial policies, the National Socialists borrowed the title as the slogan for propagating their expansion to the east within the ideology of living space. The feeling of “crampedness” and a “critical shortage of space” were symptoms of the crisis facing the Weimar Republic. The slogan “A People Without Space” thus fell upon fertile soil and won over many followers for the National Socialists.” (<http://www.obersalzberg.de/volk-ohne-raum.html>; lesedato 05.09.13)

“Dietrich Eckart was a central figure in the early days of the Nazi Party. Eckart was a wealthy nationalistic poet who was frequently seen at the side of Adolf Hitler before his death in 1923. [...] His post-World War One poetry was nationalistic and refused to recognise the obvious situation Weimar Germany was in after November 1918. Eckart condemned the German Revolution of 1918 and claimed that it was a Jewish-Bolshevik plot. In 1919 he wrote the poem “Storm Song” which contained the words “Deutsche Erwache!” (Germany Awake!). This two-word slogan was taken up by the Nazi Party as a rallying call. [...] Eckart used his money to purchase the ‘Volkischer Beobachter’ on behalf of the Nazi Party. This was to become an official newspaper for the Nazi Party. Eckart initially edited the newspaper before the work was taken over by Alfred Rosenberg. Eckart accompanied Hitler to party rallies and stood nearby when the new party leader gave public speeches. Eckart’s poems eulogised Hitler and referred to him as the future of Germany. For example: “Wonders never cease; from the deluge is born a new world, while the Pharisees whine about their miserable pennies! The Liberation of humanity from the curse of gold stands before us!” His other poems were either about the Nazi Party or the targets of its hatred – the Weimar ‘traitors’, the Jews, the Bolsheviks/Communists. His ‘Storm Song’ became the lyrics for the oldest Nazi song:

“Storm! Storm! Storm!
The serpent, the dragon from hell has broken loose!
Stupidities and lies his chains have burst asunder,

Lust for gold in the dreadful couch,
Red as with blood are the heavens in flames,
The roof-tops collapsed, a sight to appal.
One after another, the chapel goes too!
Howling with rage the dragon dashes it to pieces!
Ring out the assault now or never!
Germany awake!”

A few months before he died, Eckart published an unfinished made-up conversation between himself and Hitler. It was called “Bolshevism from Moses to Hitler”. [...] Eckart claimed that it was Hitler who had first discovered the plan of the Jews to overthrow the world order and that it was only Hitler who could take a stand against this and save Germany and therefore the world from international Jewry. It was a theme that was taken up time and time again in speeches made by Nazi officials in the lead up to January 1933. However, by 1923 Eckart was not a well man. He was a morphine addict and an alcoholic. He took part in the Beer Hall Putsch and like others on it was arrested. He spent a short time in prison but was released because of his poor health. Eckart died of a heart attack on December 26th 1923. [...] Hitler remembered Eckart in ‘Mein Kampf’. Volume 2 of the book ends simply with the name ‘Dietrich Eckart’ written in bold. In later years Hitler would hold what were referred to as ‘table talks’ and during these Eckart’s name was mentioned by Hitler on many occasions. One person at one of these ‘table talks’ said that Hitler referred to Eckart as his “North Star” and that his value to the National Socialist cause was “inestimable”. Once he had gained power Hitler allowed the 5th Regiment of the SS to wear an armband that had on it ‘Dietrich Eckart’.” (http://www.historylearningsite.co.uk/dietrich_eckart.htm; lesedato 21.03.14)

Østerrikeren Guido von List inspirerte nazistene og trolig også Hitler personlig. “Through his writings, List prepared the ground for the belief in a pan-German world Reich, a racially pure utopia, and most importantly, a German saviour, the ‘Strong One from Above’, who would make this utopia a reality. The views of this *völkisch* occultist influenced Hitler’s early devotees, and very probably also Hitler himself. In Hitler’s Wien (Hitler’s Vienna, 1996) Brigitte Hamann stated that ‘during Hitler’s period in Vienna, List’s main works appeared in rapid succession. They were covered so extensively in the pan-German newspapers [which Hitler read] readers could inform themselves thoroughly without ever having to buy one of his books.’ [...] He claimed the former, advanced civilisation had declined because the Ario-Germanen had mixed with foreign ‘races and mixed races’ that had immigrated to Europe from Asia and Africa. As a result, the Aryan intellect had been ‘more or less depreciated [...] in the ratios of blood mixing’. At the same time, the Aryans’ genetic legacy had improved the quality of foreign races and enabled them to found cultures. [...] List founded a secret society which he called Armanenschaft in 1907. With the aid of the secret Armanen knowledge, Armanenschaft was to be the spearhead in the race war to establish a new spiritual

Germany. The symbol used by Armanenschaft members for identification was the swastika. In 1911, List created the High Armanen Order (HAO), which had similar aims to Armanenschaft. List's secret societies had links with the Ordo Novi Templi of Lanz von Liebenfels, the Artamanen; the Bayreuth Ring and other *völkisch* groups and lodges in the German Reich such as the Deutsch-Nationale Handlungsgehilfenverband, the Reichshammerbund, the Germanenorden and the Thule Society.” (http://www.younghitler.com/guido_list.htm; lesedato 02.02.14)

“In fact, Hitler scoffed at ‘*völkisch* travelling scholars’ who ‘daydream about old-Germanic heroism, of grey antiquity, stone axes, spear and shield’ in *Mein Kampf*. But this does not preclude the possibility that the eclectically-minded Hitler incorporated various set pieces from List's ideas into his world view, thereby basing it on a pseudo-rational foundation. List's concept of the degeneration of the prehistoric Aryans through the mixing of races is found in *Mein Kampf*, as is the claim that only Aryans are able to found cultures. List's visions of a ‘race state’ and ‘race laws’, the emphasis on equal training of physical and mental abilities in the young and the importance of marriage as a means to breed the ‘highest quality offspring possible’ also reappear in national socialism.” (http://www.younghitler.com/guido_list.htm; lesedato 02.02.14) List grunnla et litterært selskap i 1893 for å fremme romantisk og nasjonalistisk litteratur, og skrev både romaner og skuespill. Hans sakprosabok *Gjenoppbyggingen av Carnuntum* (1900) handler om hvordan en variant av romersk amfiteater kan gjenskapes, for å vise scener med drager, skaldetreff, norrøn mytologi osv. og dermed bringe Wotanismen (læren om guden Odin) til folket.

Blant de genuint nasjonalsosialistiske forfatterne i Tyskland regnes Heinrich Anacker, Hans Baumann, Herbert Böhme, Richard Euringer, Herybert Menzel, Eberhard Wolfgang Möller og Gerhard Schumann (Ketelsen 1976 s. 65). Baumann skrev blant annet sanger og skuespill for Hitler-Jugend. Schumann var først og fremst lyriker, og skrev blant annet sonettsyklusen *Rikets renhet* (1930) og *Sangene om riket* (1935). Mye av produksjonen var politisk kampløst, f.eks. sanger til ære for hæren (Wehrmacht). Patriotiske sangtekster fikk stor utbredelse i Hitlers Tyskland, enten nyskrevne eller med tekster fra 1800-tallet (Ketelsen 1976 s. 94). Den østerrikske dikteren Josef Weinheber skrev hymner til Hitler (Ketelsen 1976 s. 95). En av hans hymner heter “De falne” (1935) og retter seg til den fascistiske politikeren Engelbert Dollfuss.

Den tyske, nasjonalsosialistiske forfatteren Hans Zöberlein tematiserte i sine romaner krenket nasjonalfølelse og hat. De skyldige for Tysklands nød og skam i hans romaner er først og fremst jødene. Zöberlein ble tidlig medlem av NSDAP og var blant dem som deltok i ølstuekuppet i 1923. Hans debutbok *Troen på Tyskland* (1931) handler om 1. verdenskrig, og ble en bestselger. Romanen ble anbefalt av Hitler (men senere falt Zöberlein i unåde hos føreren). Handlingen i hans neste verk, *Samvittighetens befaling* (1937) har klare likheter med forfatterens liv: En skomakersønn og deretter soldat blir nasjonalsosialist. Hovedpersonen heter Hans

Krafft, og hans historie fortelles over nesten tusen boksider. Der er mange grupper som blir framstilt som Tysklands fiender i boka: jøder, kommunister, sosialdemokrater, kristenkonserverne, prester og frimurere. Særlig jødene blir skildret på en ekstremt nedsettende måte (Apollonia Viehlechner i <https://www.hagalil.com/2013/11/zoeberlein/>; lesedato 26.03.20).

Karl Aloys Schenzingers roman *Hitlergutten Quex* (1932) ble en stor suksess i Tyskland.

Den franske forfatteren Pierre Drieu la Rochelle ble fascist på 1930-tallet. En annen fransk forfatter med fascistiske sympatier var Louis-Ferdinand Céline. “Fifty years after his death on July 1, 1961, French modernist author and ferocious anti-Semite Louis-Ferdinand Céline is still causing controversy. Last January, an attempt by France’s Ministry of Culture to “celebrate” Céline on this anniversary ran aground after noted Nazi hunter Serge Klarsfeld pointed out that Céline was not merely the author of such recognized landmarks of modern fiction as 1932’s “Journey to the End of the Night” and 1936’s “Death on the Installment Plan,” but also of three lengthy anti-Semitic tracts, published before and during World War II, that were, as author Pierre Assouline notes, “authentic calls to murder” Jews. [...] Céline’s three anti-Semitic texts, “Bagatelles pour un Massacre” (“Trifles for a Massacre”) (1937), “L’École des Cadavres” (“The School of Corpses”) (1938) and “Les Beaux Draps” (“A Fine Mess”) (1941) are rife with scatological and crude psycho-sexual descriptions of villainous Jews raping honest Aryan French people like Céline himself.” (<http://forward.com/articles/141828/notorious-anti-semite-louis-ferdinand-celine-and-t/>; lesedato 03.04.14)

“The pacifism of figures like Giono and Céline distinguish them from the likes of Drieu la Rochelle and Henry de Montherlant, veterans of the First World War who believed in the sanctity of war. On the subject of anti-Semitism, views differed widely, and there was even strong disagreement among self-professed anti-Semites as to the nature and degree of Jewish culpability and socially acceptable forms of racial hatred. Following the dubious categories established recently by modern-day fascist Maurice Bardèche in his study of Céline, [...] one might describe Céline, whose vociferous hatred of the Jews knew no bounds, as a “crude” anti-Semite and Drieu and [Robert] Brasillach as more “refined” anti-Semites, since their hostilities were couched most often in terms of general denunciations of modern decadence and criticisms of France’s loss of vitality as a nation.” (Richard J. Golsan i http://www.uibk.ac.at/theol/cover/contagion/contagion1/contagion01_golsan.pdf; lesedato 07.04.14) (Det finnes et kapittel om Brasillach i boka *Intellektuelle og det totalitære*, redigert av Øystein Sørensen m.fl. i 2014.)

I forfatteren Pierre Drieu la Rochelles roman *Gilles* (1939) “the sacrificial victims are not fascism’s enemies but the fascist hero himself. Unlike Céline’s Jewish victims, however, Gilles is sanctified in death and his demise is intended not merely to promote the renaissance of a single nation but to found a new

international fascist cultural order. [...] History has been transcended, as evidenced in the fact that in the Epilogue Gilles serves a supranational fascist organization [...] While we can remain comfortably detached from and dismissive of Drieu's fascist mythmaking, however, we would do well to heed the example of Céline's Bardamu in our efforts to understand the strategies of fascism's descendants in France today. [Den høyre-ekstreme politikeren] Jean-Marie le Pen's crude scapegoating of North African and other immigrants certainly provides an obvious example" (Richard J. Golsan i http://www.uibk.ac.at/theol/cover/contagion/contagion1/contagion01_golsan.pdf; lesedato 07.04.14).

Historiske romaner var populære i Hitler-Tyskland, med fortellinger om store historiske personligheter og bragder utført av tyskere. Det tyske folk ble idealisert. Romanene representerte ofte "antimoderne motstandskrefter" (Ketelsen 1976 s. 74). Eksempler på historiske romaner fra denne perioden er Josef Pontens *Folk på veien* (1930-42; 6 bind), som handler om tyskere som gjennom historien levde i Russland og Kaukasus. Mirko Jelusichs *Cromwell* (1933) forherliger førerprinsippet. Bruno Brehm skrev *For tidlig og for sent: Det store forspillet til frigjøringskrigene* (1936) om Tyskland under napoelonskrigene.

Tyskeren Friedrich Franz von Unruh ga under 2. verdenskrig ut en liten bok om den tyske romantiske filosofen Fichte. Der skriver Unruh at det var på Fichtes tid at "det inntil da bare som samlebegrep brukte 'tysk', ble besjelet, utvidet seg og ble til det største på jord; fordi de [tyskerne] merket at det her ikke dreide seg om et tilfeldig folk, men et som var kallet til å redde Europa" (Unruh 1942 s. 4). Ifølge Unruh stod Fichte for "en arisk betinget, viljesterk, kjempende og skapende tro" framfor en blind tro på kristendommen (Unruh 1942 s. 44). Fichte representerte det som tyskerne er best til: kulturskapende vold ("kulturschöpferische Gewalt"; Unruh 1942 s. 80). Unruh avslutter boka med en oppfordring: "det ligger i tyskdomen [Deutschtum] kraft til å bevare Vesten; etter fullbyrdelsen av den kristne tid å grunnlegge og gestalte en *ny* tid." (Unruh 1942 s. 80)

"Alfred Rosenberg (January 12, 1893-October 16, 1946) was one of the most influential Nazi intellectuals. In the course of his career, he held a number of important German state and Nazi Party posts. [...] After Hitler's release [fra fengsel], Rosenberg returned to journalism and began his chief work, *The Myth of the Twentieth Century* (*Der Mythos des 20. Jahrhunderts*), published in 1930. Though neither officially translated into another language nor endorsed by Hitler as the authoritative expression of Nazi ideology, the book sold approximately one million copies by the late war years and boosted Rosenberg's standing as Party ideologue. Based on a selective reading of earlier works of philosophers, neo-pagan authors, and racial theorists such as Houston Stewart Chamberlain, the volume embodied a dichotomist world view that positioned the "Aryan" and the Jewish "races" irreconcilably against one another. All the fruits of Western culture, Rosenberg posited, had evolved solely from the Germanic tribes; yet the Roman "priestly caste" which had arisen with Christianity had combined with Freemasons,

Jesuits, and “international Jewry” to erode this culture and with it German spiritual values.” (<http://www.ushmm.org/wlc/>; lesedato 05.08.13)

“I samtidens mest bejublete forfatterskap, Hamsuns, var Nietzsches overmenneske-tenkning tydelig til stede og ofte inkarnerte den seg i form av en eller annen snuskete og tuskhandlende jøde. Men særlig i den lettere underholdningslitteratur kom rasefordommene opp. Øvre Richter Frichs serie om den blonde kjempen, Jonas Fjeld, er det mest iøynefallende eksempelet, og i dag har han mest litteraturhistorisk interesse. I disse dager får han forresten sin første biografi; det første ledd i en rehabiliteringskampanje. Men også Sven Elvestads pseudonym, Stein Riverton, hadde sine rasefordommer. Også i hans bejublete forfatterskap (norske forfattere anno 90-åra har til og med oppkalt sin krimforfatterklubb etter ham: Rivertonklubben) ligger forestillingene om raserenhet som et ekkelt og klebrig fett belegg om intrigen. Symptomatisk er det at litteraturprofessor Willy Dahl i sin “Dødens fortellere” avfeier det med at slikt helst forekom i “hastverksarbeidene om Knut Gribb”.” (Fartein Horgar i <http://www.ntnu.no/universitetsavisa/nr7/ku1.html>; lesedato 11.09.13)

“I disse dager for 52 år siden – den 11. mai 1945 – døde en av Norges mest lovende kriminalforfattere, 24 år etter sin debut, 13 år etter å ha utgitt sin første krimbok, fire år etter at selveste Heinrich Himmler utnevnte ham til sjef for “Norges-SS”, og knappe fem år etter at han gikk inn i Quislings kommissariske regjering. Da Jonas Lie den yngres lik ble gravd fram fra bunkeren sin den 11. mai 1945, var det liket av en på alle måter fallert mann som ble funnet; liket av en mann som hadde valgt en uverdigg død framskyndet av en cocktail bestående av store mengder alkohol og piller framfor en død foran eksekusjonspelletongen. [...] Som så mange i sin samtid delte også han det allmennfolkelige grumset av ureflektert rasisme, og da fargede ennå ikke utgjorde noen vesentlig del av befolkningen, verken i Norge eller ellers i Europa, rettet man hetsen – tradisjonen tro – mot jødene. [...] navnet erstattet med et tysk-klingende pseudonym: Max Mauser. [...] Parallellene til nyere okkultisme i form av nynazisme parret med satanisme, er mer enn tydelige. Alt i ly av en småborgerlig og koselig tilværelse som overrettssakfører med bolig i Holmestrand. [...] Dikteren Max Mausers tenkning og politiministeren Jonas Lies, som ved starten av de forskjellige karrierer kunne arte seg divergerende, løper utover mot slutten av 30-tallet mot hverandre. I Max Mausers lykkeligste øyeblikk, “En hai følger båten”, forenes de, og boka er en ren oppvisning i rasefordommer. Den kom ut i 1939 som vinner av Cappelens romankonkurranse.” (Fartein Horgar i <http://www.ntnu.no/universitetsavisa/nr7/ku1.html>; lesedato 11.09.13)

“Så lenge Hamsuns sympati lå på de rotløses, de omstreifende vagabondenes side, var det umulig å si at Hamsun var en profot fascist: ingen fascisme kan bygges på omstreifere. I nasjonalsosialistisk mytologi var vandreren motsetning, bonden på ættegården, selve kjernen i samfunnet: Hitler lovet alle sine beste soldater en gård i Øst når krigen var vunnet. Aller viktigst i en slik mytologi er selvsagt den første bonden, de gamle jernaldergermaneres haugbonde, han som Hamsun i *Markens*

grøde (1917) presenteres slik: Mannen som tråkket opp “den lange, lange sti over myrene og ind i skogene”. Isak Sellanrå er nok en lekkerbisknen for de reaksjonære, og denne gang skjønnlitterær: Endelig et alternativ til kvinner og arbeiderkrapyl, England og Amerika, med sin “støy og damp”. Og den Nobelprisen som boken innbrakte Hamsun i 1920, brukte han blant annet til å ta skarpt og høyprofilert avstand fra fredssaksforkjempere som Carl von Ossietzky, som forsøkte å varsle om gjenopprustningen av Tyskland på 1930-tallet. [...] Hamsun-biograf Jørgen Haugan har påpekt at utfordringen må være å takle at “Hamsun var 100 prosent nazist og skrev samtidig en forførende, fortærende prosa som gikk rett inn i sjelen på nordmenn.” ” (Lasse Midttun i *Morgenbladet* 16.–22. januar 2009 s. 35)

“Det er naturlegvis ikkje tilfeldig at [Martin] Heidegger som så mange andre tyskarar vart fascinert av Hamsun. Det vi står konfrontert med, er den enorme fascinasjons-krafta til anti-rasjonalismen i europeisk åndsliv [...] ein av dei fremste litterære representantane for det ein kunne kalla den aristokratisk-nietzscheanske, anti-moderne sivilisasjonskritikken i kveldlanda. [...] Hamsun står altså som leiande gestalt for kapitalismekritikken frå høgre, den romantiske og brutaliserande gløden for fascismen og ytterpunktet hans i rasistisk-biologisk skipnad, nazismen. [...] Frå tida i USA har Hamsun utforma sin kritikk av moderne industrisivilisasjon: Det avsjela og derfor av-erotiserte samfunnet, av-nasjonalisert og mergstole av kvinneglam og arbeidarkrapyl, vulgaritetane ved demokratiet, folket lenkja til konsumjag og billeg moro, urbanitet, splitting, skort på tru, vilje, handling, ungdom og kraft – den gråtriste triumfen til likskapen og middelmåtigheita. Sivilisasjonen som hadde brote blodsbandet til jorda og slektene, det eigenlege livet. Dette var Blut und Boden i norskspråkleg toppform. Sivilisasjonspessimisme med anti-moderne utopisme og nostalgi som botemiddel. [...] I dette selskapet av forførde anti-rasjonalistar i Europa, det som gav grorbotnen for tiltrekkingskrafta til fascismen, finn ein på ingen måte dei meir svake åndene i den vestlege sivilisasjonen: Ernst Jünger, Gottfred Benn, Carl Schmitt, Robert Brasillach, Drieu de la Rochelle, Céline, Paul de Man, Giovanni Gentile, W.B. Yeats, Wyndham Lewis, Ezra Pound, til dels T.S. Eliot – og Martin Heidegger. Ja, nett Heidegger. [...] den romantiserte anti-modernismen til filosofen og trua hans på at nazismen kunne berga oss frå den avsjelende makta til teknologien.” (Bernt Hagtvet i <http://old.dagotid.no/arkiv/2004/52/bokm1.html>; lesedato 14.03.14)

“Hamsun oppfyller alle kriterier for ein fullblods fascisme. Han stod for ei anti-demokratisk, illiberal, i den fulle meininga av ordet reaksjonær samfunnsoppfatning, vend mot all menneskerettstenking og alle rettferdsideal. Men han var utan intellektuelle våpen som kunne ha gjeve han innsikter og reidskaper til å skjønna kva modernitet er. Hamsun var irrasjonalist, vitalist (vilje- og handlingsdyrkar), sosial-darwinist, ungdomsentsusiast, maktbeundrar, germanist og tradisjonalist i synet på kjønnsroller og classeskilje. [...] Hamsun hadde langt fleire anti-semittiske drag enn det som har vore kjent til no (t.d. i brev under krigen). Han hadde mykje forakt for dei svake, eller for dei som var annleis og

ikkje så funksjonsdyktige som dei som kom seg fram på eiga hand. [...] I bakgrunnen spøkjer verdsskildringa til Friedrich Nietzsche av fallet til den kristne slavemoralen og universet som oppmarsj for det einsame, sjølvhevdande kraftmennesket utan normer andre enn dei han sjølv finn føremålstenlege for eigen maktvilje. [...] Hamsuns særeigne talent var å skapa eit fiksjonsunivers ved hjelp av språkleg trolling, der estetikken forviser etikken som grunnlag for sanning og innsikt.” (Bernt Hagtvat i <http://old.dagogtid.no/arkiv/2004/52/bokm1.html>; lesedato 14.03.14)

I Norge under 2. verdenskrig var Kåre Bjørgen utnevnt til det nazistisk-okkuperte Norges offisielle hoved-poet. Bjørgen var en uttalt beundrer av Hitler. Han skrev blant annet diktsamlingen *I Noregs namn* (1940), der et av diktene har den symboltunge tittelen “Ein norrøn vår”. Andre diktsamlinger av han er *Eld og blod* (1941), *Storm og stille* (1942) og *Lengselens land* (1945).

“*I Noregs namn* (1940) er Kåre Bjørgens debutbok. Den består av 53 dikt, organisert i seks deler med navn av kategoriserende art, fra de relativt nøytrale “Fyredagsstemning”, “Våren” og “Barndomslandet”, til de ikke fullt så nøytrale titlene “Ætt og Rase”, “Folk og Rike” og “Odel og Arv”. I tillegg til disse delene, åpner boka med et motto (“Flyg ut!”), et innledende dikt med tittelen “Bøn” og diktet “Fyreord”. [...] Samlingen er skrevet på et gammelmodig og sterkt dialektpreget nynorsk, tidvis direkte arkaisk [...] viser til og knytter an til det arkaiske Norge, det norrøne Norge. Denne virkningen ser vi også igjen i diktenes titler: “Yggdrasil”, “Ein Norrøn Vår”, “Runemål” og “Norrønadagen”. Disse titlene – og mange flere – henter motivene direkte fra tanken om en norrøn arv, en tanke vi har sett at NS dyrket på alle områder. Men dette nasjonalromantiske preget er ikke utelukkende av norrøn art. Tittelen “Runemål” er, i tillegg til å spille på det norrøne, også navnet på en diktsamling av Olav Nygaard fra 1914, en forfatter som Kåre Bjørgen her tydelig alluderer til. [...] Ideen om den norske bonden som rasemessig ren og dermed overlegen, henger sammen med denne dyrkelsen av opphavsmotivet. Eksplisitt er dette den poetiske varianten av “blod og jord”-teorien (“Blut und Boden”), hvor bonden er det avgjørende gjennom sin posisjon i tradisjonen og som aktør i primærnæringene.” (Kristian Aurebekk Andersen i <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3388/56491771.pdf>; lesedato 05.06.15)

“Arild Hamsun (1914-1988), Knut og Marie Hamsuns yngste sønn, var frontkjemper for Waffen SS på østfronten og forfatter [...] og under krigen ga han ut to diktsamlinger: *Askeladden i gresset* (1941) og *Dager og vers* (1943). Av disse er nok *Dager og vers* den mest interessante, ettersom den kom ut under Arild Hamsuns tid som frontkjemper, noe den bærer tydelig preg av. [...] Den første og tredje delen handler i all hovedsak om krigen, frontkjemperfølelser, generell *malebonding* og slikt som hører skyttergraven til. Den andre delen er en pause mellom de to krigsdelene, hvor temaet i stor grad er knyttet til barndommens forventninger til voksenlivet, til tiden som går og til skuffelse og resignasjon i forhold til forventninger som ikke blir oppfylt. [...] Den første delen tar altså i stor grad for

seg livet som kriger i en moderne krig. Likevel er de innledende diktene mystifiserende i sin motivbehandling, og relatert til en mytisk nordisk-germansk fellesfortid. Særlig det første diktet, “Tusenårsriket”, forholder seg til mye forskjellig mytisk stoff; ikke bare til arkaisk norrøne og fellesgermanske referanser, men også til bibelske elementer – som tittelens opplagte referanse til den kristne tanke hentet fra kapittel 20 i *Johannes’ åpenbaring*.” (Kristian Aurebekk Andersen i <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3388/56491771.pdf>; lesedato 10.08.15)

“Ludvig Daae Zwilgmeyer (1886-1969) var sokneprest i Porsgrunn da tyskerne invaderte Norge i 1940. Han var vennlig innstilt til tyskerne og medlem av Nasjonal Samling [...] Han skrev under krigen en romantrilogi: *Hvor fjellvinden suser: roman fra en norsk fjellbygd* (1942), *Tilbake til fjellheimen* (1943) og *I fjellgudens vold* (1944), bøker som Gudrun Lello går gjennom i sin hovedoppgave om de nazistiske romanene og som hos henne utgjør hovedmaterialet for temakategorien “Angsten for det fremmede og drømmen om det gode liv” ” (Kristian Aurebekk Andersen i <https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3388/56491771.pdf>; lesedato 06.08.15) Lellos hovedoppgave har tittelen *Vaktskifte i kunstlivet?: Nazisme og litteratur i Norge under krigen* (1982).

Den tysk-polske historikeren Joseph Wulf overlevde 2. verdenskrig til tross for sin jødiske identitet. I 1963 publiserte han boka *Litteratur og diktning i Det tredje riket: En dokumentasjon* (på tysk). Sander L. Gilman redigerte i 1971 den tyskspråklige boka *NS-litteraturteori: En dokumentasjon*, som bl.a. beskriver folkelig og rasistisk litteratur, presenterer sjangerteori for de sjangrene som oppstod i perioden, og undersøker hvordan fortidas og samtidas forfatterskap ble vurdert av de nazistiske myndighetene. David Carroll har publisert *French Literary Fascism: Nationalism, Anti-Semitism, and the Ideology of Culture* (1998).

Nils-Aage Sørgaard ga i 1973 ut boka *Fire forfattere og norsk fascisme*, om Sven Elvestad, Trygve Gulbrandsen, Finn Halvorsen og Øvre Richter Frich. Bjarte Birkeland og Stein Ugelvik Larsen er redaktører for artikkelantologien *Nazismen og norsk litteratur* (1975). Ole Ravn har skrevet *Dansk nationalsocialistisk litteratur 1930-45* (1979), og Karl Jacobsen og Ole Ravn har gitt ut boka *Den Forskønnede virkelighet: Fascistisk æstetik og dansk fascistisk litteratur 1930-45* (1983).

Noen verk regnes som forløpere til den nazistiske litteraturen. “Julius Langbehn [...] in his book *Rembrandt als Erzieher (Rembrandt as Educator)* of 1890 displayed reactionary chauvinism by declaring war on Gallo-Roman influences, democracy, and scientific rationalism. For him Zola was the representative of an Italian and Celtic (!) anti-Germanic cast of mind that had nothing in common with the authentically German creations of Dürer, Goethe, or Mozart. The master of French naturalism embodied, in his view, the brutality of feeling and the arrogance of duty. The fatherland would only be saved if a profoundly German essence succeeded in conquering the deeply rooted superficial French wit!” (Joseph Jurt i

http://www.participations.org/volume%202/issue%201/2_01_jurt.htm; lesedato 03.06.14)

Harald Ofstads bok *Vår forakt for svakhet* (1971) “tar for seg nazismens mentalitet og normer, med utgangspunkt i Hitlers “Mein Kampf” [...] hvordan nazismens enkelte komponenter til sammen danner et tydelig mønster – som igjen peker tilbake på menneskets grunnleggende forakt for svakhet. Det handler bl.a. om en selvpoppfyllende ideologi her, siden den sterke faktisk beviser sin overlegenhet ved å undertrykke andre. Når den svake lar seg kue med makt, fortjener han eller hun altså ikke bedre. Lignende tanker finnes fremdeles blant oss, advarer Ofstad.” (<http://www.verdidebatt.no/innlegg/69355-var-forakt-for-svakhet>; lesedato 23.07.18)

Ikke alle mennesker er like mye verdt for en fascist. Livets og naturens harde bud er at de svake skal bukke under. Fattige sjeler kjenner samvittighetsnag og anger for livets gleder. De er åndelige krøplinger som går gjennom livet med krykkene humanisme og kristendom. Dette står i motsetning til det livsforherligende og vitale, det virile og mandig-kyniske, ærlighet og barskhet.

“Carl Müller Frøland (født 1982) er idéhistoriker og har nå skrevet et halvt tusen sider om nasjonalsosialismen og ideene som ledet frem til den [...] *Nazismens idéunivers* [2017] [...] nazismen har på den ene siden trekk av *Blut und Boden*, “blod og jord”, altså drømmen om den agrare idyll og bonden som den rotfaste, naturnære og fruktbarhetsnære, men den har også en tanke om at moderne teknikk kan løsrives fra en vestlig-sivilisatorisk kontekst som den man finner i Frankrike og Storbritannia og som der gjerne knyttes til kapitalismen. I sum vil jeg nok si at nazismen er en revolusjonær ideologi med reaksjonære trekk.” (*Morgenbladet* 30. juni–6. juli 2017 s. 49)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>